

УДК 347.9

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ВИБОРЧИХ СПОРІВ

Жушман М. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Анотація: У статті аналізуються особливості процедури розгляду спорів, пов'язаних із виборами. Розглянуто роль принципів права, яким має відповідати процес вирішення публічно-правових спорів, а також унікальні риси адміністративного судочинства на різних стадіях виборчого процесу.

Ключові слова: розгляд виборчих спорів, строки в адміністративному судочинстві.

Аннотация: В статье анализируются особенности процедуры рассмотрения споров, связанных с выборами. Рассмотрена роль принципов права, которым должен соответствовать процесс разрешения публично-правовых спорів, а также уникальные черты административного судопроизводства на различных стадиях избирательного процесса.

Ключевые слова: рассмотрение избирательных спорів, сроки в административном судопроизводстве.

Annotation: The article analyzes the distinguishing features of the reviewing procedure of election-related disputes. There is the role of principles of law that must be applied for the process of resolving public law disputes, as well as the unique features of the administrative proceedings at various stages of the electoral process.

Key words: consideration of election disputes, deadlines in administrative proceedings.

Судове рішення має відповідати певним вимогам, які викладені в ст. 159 КАС. По-перше, таке рішення повинно бути законним, тобто відповідати нормам матеріального та процесуального права. Порушення цих вимог тягне за собою незаконність рішення. Як правило, це результат неправильного застосування та тлумачення закону. Наприклад, суд застосував такий закон до певних обставин, який не можна було застосовувати (ст. 5 КАС), або ж навпаки, не обґрунтував і виклав своє рішення не у відповідності з законом, як вимагали обставини, а згідно з нормами підзаконного акту. Отже, законним є рішення, яке прийнято у відповідності з чинним, регулюючим саме ці обставини, нормативним актом. Законним визнається рішення і тоді, коли суд, всебічно перевірявши обставини справи, і за відсутності закону, що регулює спірні правовідносини, застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону). У процесі застосування аналогії закону, тобто при вирішенні справи на основі правової норми, розрахованої не на конкретний, а на схожий випадок, суд повинен дотримуватися певних вимог: по-перше, необхідно визначити, що спірна ситуація, яку необхідно вирішити, носить юридичний характер; по-друге, необхідно переконатись у відсутності правової норми, що розрахована на регулювання судової справи; по-третє, необхідно чітко встановити (визначити) правову норму, яка може бути застосована при вирішенні справи; по-четверте, потрібно мотивувати та обґрунтувати причини, що спонукали застосування аналогії до конкретної ситуації юридичного характеру.

Якщо не вдалося застосувати аналогію закону в зв'язку з відсутністю норми права, що регулює аналогічні або близькі за змістом відносини, застосовується аналогія права. В цьому випадку суд заповнює цю пробільність у законодавстві шляхом застосування конституційних принципів та загальних засад права і виводить з них конкретне правило для врегулювання спору. При аналогії права суд має

можливість і зобов'язаний застосовувати основні принципи, закріплені в Конституції України.

Для визнання судового рішення актом правосуддя, окрім такої його якості як законність, необхідно також, щоб воно було обґрунтованим. Обґрунтованим є рішення, як закріплено в ч. 3 ст. 159 КАС, укладене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Обґрунтованим визнається рішення, яке відповідає рисам, відображеним у ст. 202 КАС, а саме: при повному з'ясуванні і дослідженні обставин, що мають значення для справи; при умові належного дослідження і доведення обставин, на які посилаються учасники спору та якщо висновки суду відповідають усім обставинам справи.

Викладене дозволяє дійти висновку, що обґрунтування має включати для сторін процес доказування і доведення, а для суду не тільки оцінку наданих доказів, а й всіх доводів, висловлених і наданих сторонами та іншими учасниками процесу під час судового засідання. Проте неможливо розглядати аспекти законності й обґрунтованості без суттєвого аналізу процедури фіксації усього процесу розгляду справи, що, безумовно, пов'язано з можливістю суду в наступному доказати дотримання ним процедури розгляду справи та правильності постановленого ним рішення.

Крім законності й обґрунтованості, рішення зі справ про вибори повинно бути повним. Повнота судового рішення означає, що в ньому мають бути відображені всі заявлені вимоги з урахуванням виборчого законодавства, яке носить спеціальний характер.

У контексті міжнародно-правових актів, що в тій чи іншій мірі стосуються виборів, зокрема, Загальною декларацією прав людини, ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод із поправками, внесених відповідно до Протоколу №11 [2], ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, знайшов своє закріплення і такий

принцип, який має особливе значення при вирішенні виборчих спорів, як справедливість. Цей міжнародно-правовий стандарт дозволив Конституційному Суду України сформулювати правовий принцип про те, що правосуддя за своєю суттю визначається таким, лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах (Рішення від 30 січня 2003 р. № 3–рп/2003 у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора).

Право на справедливий судовий розгляд справ знайшло відображення і у ст.1 ЦПК України, в якій закріплено, що завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. В цьому аспекті викладена і ст. 157 ЦПК, яка передбачає, що суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – одного місяця. Це свідчить про те, що на національному рівні був зроблений крок до того, щоб певним чином трансформувати в процесуальне право і законодавство норми Конвенції про захист прав і основоположних свобод, в якій основоположним є право на справедливий судовий розгляд. У цивільному процесі це право знаходило особливе застосування в процесі розгляду виборчих справ у період, коли вони були прерогативою цивільного судочинства. На сьогодні в цивільному процесі право на справедливий судовий розгляд застосовується відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» як джерело права. Розглядаючи справи щодо порушення права на справедливий судовий розгляд, Європейський суд з прав людини тлумачить це положення як таке, що дає можливість практично всім суб'єктам користуватися такими процесуальними гарантіями як доступ до суду.

Автори монографії «Проблеми теорії та практики цивільного судочинства», з якими слід погодитись, виокремлюють такі складові елементи права на справедливий судовий розгляд:

- необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи;
- належна судова процедура;
- публічний судовий розгляд;
- розумний строк судового розгляду;
- розгляд справи незалежним та безстороннім судом, встановленим законом [1].

Ураховуючи важливість права на справедливий судовий розгляд Закон України від 07.07.2010 р., який вніс зміни до частини 1 ст. 2 КАС України, безпосередньо поширив цю вимогу і на адміністративне судочинство, прерогативою якого є розгляд спорів про вибори.

Право на справедливий судовий розгляд свідчить про необмеженість судової юрисдикції за винятком випадків, передбачених законодавством, тобто будь-яка заінтересована особа має право звернутися з позовом до судових органів за захистом порушених прав. Кожна особа, закріплено в ст. 6 КАС, має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися

до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси.

Отже, формально будь-яка людина може звернутися до адміністративного суду за захистом своїх прав і законних інтересів, у тому числі і передбачених виборчим законодавством. Проте, встановлюючи таку «необмеженість» прав на звернення до суду за захистом, і, закріплюючи обов'язок суду гарантувати забезпечення такого захисту виборчих прав і свобод, законодавець встановлює, що право на звернення до суду є елементом судового захисту і передбачає певні процедурні правовідносини.

По-перше, звернутись до адміністративного суду за захистом порушених виборчих прав і свобод може особа, яка має передбачений законом обсяг матеріальної і процесуальної право- і дієздатності (правосуб'єктності).

По-друге, ці особи повинні бути, як правило, учасниками спірних виборчих правовідносин, якщо ж спору не існує, то і не виникає права на звернення до суду. Адже у такому разі спір є безпредметним.

По-третє, звернення до адміністративного суду носить позовний характер, тому воно обумовлене певними строками, порушення яких погіршає право на захист у процесуальному його розумінні.

По-четверте, порушені виборчі права і свободи громадян в адміністративному судовому процесі можуть бути захищені, коли справа буде розглядатись незалежним і неупередженим судом у визначені законом чи адміністративним судом строки.

По-п'яте, сторонами виборчого спору можуть бути особи, які набули певного пасивного чи активного виборчого права та суб'єкти владних повноважень, тому що спір носить публічно-правовий характер.

В шостих, не дивлячись на специфічність і обсяг повноважень (прав і обов'язків), якими наділені учасники адміністративного процесу, що рівноцінні їх процесуальному становищу, ні один з них не має жодних привілеїв щодо інших учасників, вони всі мають однакове правове становище, завжди наділяються однаковими правами.

Принцип рівності всіх учасників процесу перед законом і судом передбачає рівну можливість усіх громадян брати участь у судовому адміністративному процесі, мати адміністративно-процесуальний статус, визначений КАС України, здійснювати закріплені процесуальним законом права та обов'язки.

Свою правосуб'єктність учасники процесу повинні здійснювати лише в межах відповідних стадій судочинства, у встановленій кодексом послідовності та в межах певного часу, зокрема визначених процесуальних строків для сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, та строків судової діяльності, прийняття та оголошення відповідних процесуальних актів (рішень, постанов, ухвал).

Інститут процесуальних строків спрямований на впорядкування цивільного чи адміністративного процесу, забезпечення своєчасного розгляду і вирішення цивільних та адміністративних справ з метою захисту порушених, невизнаних або

оспорюваних прав та інтересів громадян, юридичних осіб та інтересів держави.

У механізмі правової регламентації адміністративного судочинства процесуальні строки мають правоутворююче та преклюзивне значення для суб'єктивних процесуальних прав та обов'язків і безпосередньо впливають на динаміку адміністративного процесу.

Аналізуючи судовий механізм захисту прав і законних інтересів громадян в контексті прав та обов'язків учасників виборчих правовідносин у межах адміністративного процесу, слід звернути увагу на їх особливості і характер застосування під час провадження адміністративних справ.

У КАС строкам присвячена Глава 8, у статтях 99 і 100, в яких передбачені строки звернення до адміністративного суду і наслідки їх пропущення. Ці строки розглядаються в процесуальному та матеріальному аспектах. У процесуальному смислі це здатність і можливість подати позов до суду, а у матеріальному – можливість суб'єкта, який звернувся з позовом одержати захист порушених прав і інтересів, тобто право вимагати від адміністративного суду винесення рішення про захист порушених прав і свобод, та інтересів у публічно-правових відносинах. Строки, передбачені Главою 8, підрозділяються на загальні і спеціальні. Загальні строки такі, що поширюються на усі публічно-правові відносини за винятком тих, що встановлені окремими нормами КАС, які носять спеціальний характер, зокрема, це відносини, які виникають з виборчого процесу.

З урахуванням швидкоплинності виборчої кампанії, законодавець установив більш скорочені, у порівнянні із звичайними, строки розгляду адміністративними судами виборчих спорів, строки винесення і оголошення рішень, а також строки апеляційного оскарження судових рішень за наслідками їх розгляду. Вказана категорія строків називається процесуальними. Вони застосовуються під час провадження справ, передбачених статтями 172-175 КАС.

Так, відповідно до ч. 6 ст. 172 КАС, для подання позовної заяви про оскарження рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій та їх членів встановлено п'ятиденний строк, відлік якого починається з дня прийняття оскаржуваного рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності. Зокрема, частинами 7 та 8 названої статті уточнюється вищевказане положення. Ними визначено, що позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, членів цих комісій, що мали місце до дня голосування, може бути подано до адміністративного суду у строк, встановлений частиною шостою, але не пізніше двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування; позовної заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності дільничної виборчої комісії, членів цієї комісії, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування на дільниці, - у дводенний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

Щодо подання позовної заяви про уточнення списку виборців, то у ч. 3 ст. 173 КАС зазначається, що позовну заяву може бути подано не пізніше як за два дні до дня голосування.

Певні особливості встановлені чинним законодавством, і правила щодо подання позовної заяви про уточнення списку виборців, так, у ч. 3 ст. 173 КАС зазначається, що позовну заяву може бути подано не пізніше як за два дні до дня голосування.

Для подання позовних заяв про оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, ЗМІ, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, працівників засобів масової інформації, які порушують законодавство про вибори та референдум, а також про оскарження дій та бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії (блоку місцевих організацій партій), їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу діє строк, визначений у частинах 6 і 7 ст. 172 КАС. Тобто позовні заяви із вказаних підстав подаються до суду у п'ятиденний строк з дня прийняття оскаржуваного рішення, вчинення дій або допущення бездіяльності, що мали місце до дня голосування – не пізніше двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування.

Частина 2 ст. 172 КАС регламентує, що суд вирішує адміністративні справи, визначені нею у п'ятиденний строк після надходження позовної заяви. У випадках надходження позовних заяв до дня голосування також вирішуються судом у п'ятиденний строк, але не пізніше, ніж за дві години до голосування. Розгляд справ про оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, ЗМІ, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, працівників засобів масової інформації, які порушують законодавство про вибори та референдум, а також про оскарження дій та бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії (блоку місцевих організацій партій), їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу здійснюється у такий самий строк.

Адміністративні справи щодо уточнення списку виборців суд вирішує у дводенний строк після надходження позовної заяви, але не пізніше, ніж за два дні до дня голосування, а якщо позовна заява надійшла за два дні до голосування – невідкладно (ч. 4 ст. 173 КАС).

Скорочений, спеціальний строк встановлений законодавцем і для апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених по справах, передбачених статтями 172-175 КАС.

Відповідно до ч. 5 ст. 175 КАС, апеляційні оскарження рішень за наслідками розгляду справ, визначених статтями 172-175 КАС, здійснюється в два дні з дня проголошення оскаржуваного рішення, але якщо рішення ухвалені до дня голосування, то не пізніше двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування.

Апеляційний суд розглядає справи за скаргами у відповідності з ч. 7 ст. 177 КАС у дводенний строк після закінчення строку апеляційного оскарження з повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Апеляційна скарга стосовно судового рішення, що

було ухвалене до дня голосування, розглядається не пізніше, ніж за дві години до початку голосування.

Викладене дозволяє виявити такі особливості розгляду адміністративними судами справ, зв'язаних з виборчим процесом, прийняття щодо них рішень та їх перегляду у випадках апеляційного оскарження.

По-перше, усі строки розгляду справ про вибори, а також строки прийняття, проголошення та оскарження судових рішень характеризуються своєю швидкоплинністю та короткочасністю. Строки, встановлені статтями 172-175 КАС, обчислюються календарними днями і годинами (ч. 2 ст. 179 КАС);

по-друге, у випадках настання та впливу певних подій на процесуальні строки, плин яких має закінчуватися в період їх настання, останнім днем строки, який має закінчуватися, є день, що передує вказаній події;

по-третє, виходячи зі змісту ч. 5 ст. 179 КАС, якщо пропущені строки звернення до суду,

встановлені ст. 172-179 КАС, то наслідком цього є залишення позовних заяв, апеляційних скарг, поданих після закінчення цих строків, без розгляду з причин неможливості їх поновлення;

по-четверте, днем бездіяльності є останній день встановленого законом строку, в який мало бути вчинено дію або прийнято рішення (ч. 4 ст. 179 КАС).

Отже, процесуальні особливості судового розгляду виборчих спорів у порядку, розглянутому вище, дає підстави характеризувати як одну із функцій адміністративної юстиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства. За заг. ред. В.В. Комарова. Гл. 2 в ред. В.В. Комарова та Н.Ю. Сакари. – Х. – 2008. – 625 с.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Застосування в Україні. – К.: Міністерство юстиції України. 2006. – С. 11.

УДК 342.9

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВЕ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ У СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Русанова В. Б.,

суддя Харківського апеляційного адміністративного суду

Анотація: У статті розглядаються окремі питання реалізації права на судове оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення. Проаналізовано положення кодифікованих актів, якими врегульовано відносини з приводу оскарження. Встановлено їх неузгодженість та запропоновано шляхи розв'язання виявленої проблеми.

Ключові слова: право на судове оскарження, реалізація права на судове на оскарження.

Аннотация: В статье рассматриваются отдельные вопросы реализации права на судебное обжалование постановления по делу об административном правонарушении. Проанализированы нормы кодифицированных актов, которыми урегулированы отношения обжалования. Установлена их несогласованность и предложены пути разрешения выявленной проблемы.

Ключевые слова: право на судебное обжалование, реализация права на судебное обжалование.

Annotation: Some questions of exercising a right on a court appeal against a ruling on administrative violation are studied in the article. Norms of codified acts, that regulate relations of appealing, were analyzed. Their inconsistency was established and ways concerning solution of an identified problem were suggested.

Key words: right on a court appeal, exercising a right on court appeal.

Право на судове оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення є проявом закріпленого у ч. 2 ст. 55 Конституції України права на оскарження будь-яких рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень. На сьогодні його здійснення ускладнено тим, що відповідне судове провадження врегульовано нормами 3-х актів – Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Митного кодексу України (далі – МК) та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС). Системний аналіз положень цих актів дозволяє стверджувати, що базовим документом, яким урегульовано відносини оскарження, є КУпАП. Але більшість з правил розміщено у КАС. Отже, у процесі правозастосування постає питання, як співвідносять норми згаданих кодексів.

Це питання обговорюється у науковому середовищі. Серед робіт останніх років відзначимо

дисертації А. В. Кишинського [1], О. І. Орехова [2] та Є. О. Сорочка [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 288 КУпАП постанову у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено: 1) постанову адміністративної комісії – у виконавчий комітет відповідної ради або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному КАС, з особливостями, встановленими КУпАП; 2) рішення виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради – у відповідну раду або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному КАС, з особливостями, встановленими КУпАП; 3) постанову іншого органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення – у вищестоящий орган (вищестоящий посадовій особі) або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному КАС, з особливостями, встановленими КУпАП.

З огляду на формулювання, наведені у ч. 1 ст. 288 КУпАП, слід з'ясувати, (1) що означає «у порядку,